

Magyar Munkástanács-dokumentumok 1956-ból

Az augusztusi lengyel sztrájk-hullám — ugyanúgy, mint 1956, 1970, 1976 és 1978 munkásmegmozdulásai —, arról tanúskodik, hogy Kelet-Közép-Európában a társadalmi harcok középpontjában a munkásosztály áll. Mint az 1956-os magyar forradalomban, most is bebizonyosodott, hogy mindennemű politikai ellenállásnak végülis a munkások fellépése ad nyomatékot, s hogy semmi sem fenyegeti jobban a pártállam mindenhatóságát, mint a munkások összefogása az ellenzéki értelmiséggel. Érdeemes ebben az összefüggésben fölidézni a magyar munkások 1956-os küzdelmét.

E küzdelem során ott is megalakultak — október 31-én — a párttól és államtól független, szabad szakszervezetek, de nem (mint Lengyelországban) a hivatalos szakszervezetekkel párhuzamosan, hanem azok helyére lépve. Ám a munkások forradalmi harcát Magyarországon nem a szabad szakszervezetek, hanem a munkástanácsok szervezték. Munkástanácsok alakításának gondolata már hónapokkal a forradalom előtt felmerült, és szinte magától értetődő volt, hogy az október 23-i tüntetés előestéjén az ellenzéki értelmiségieket tömörítő Petőfi kör követelései közé sorolta: Munkásigazgatást az üzemekben! Az első munkástanácsok a tüntetés másnapjának, október 24-ének reggelén alakultak meg: Budapesten az Egyesült Izzóban, Nagy-Miskolcon a diósgyőri MÁVAG-ban. Október 26-án az ország legtöbb gyára már a munkástanácsok kezében volt és megalakulásukkal szinte párhuzamosan magasabb egységekké kezdtek szerveződni: Nagy-Miskolcon 25-én,

Győrben 26-án jött létre a város gyárait összefogó városi, Veszprém megyében 26-án, Baranya megyében 28-án a központi megyei munkástanács; végül Budapesten október 31-én összeült a munkástanácsok parlamentje, amelyen már az alakuló Parasztszövetség is képviseltette magát. *«Látjuk, hogy a cselekvés elemi körülményeiből hogyan bontakozik ki az elkülönült egységek szövetségének föderális elve —, írta erről korunk egyik legjelentősebb politikai gondolkodója, a német-amerikai Hannah Arendt.¹ — Új, elemi köztársaságokon alapuló politikai testületet hoztak létre, s az így létrejött központi hatalom nem fosztotta meg alkotó részeit eredeti hatalmuktól.»*

A követelések már kezdetben hasonlóak voltak, s a munkástanácsok említett parlamenti ülésére végleg kikristályosodtak: az ország függetlenségét akarták, nyugati mintájú parlamentáris demokráciát — többpárt-rendszerrel, szabad választásokkal, szabad sajtóval, szólásszabadsággal, független szakszervezetekkel — egyszersmind azonban munkástanácsokat, országos munkástanáccsal. Vagyis a politikai rendszert illetően két elvet képviseltek egyforma erővel: a parlamentáris demokráciát és az önkormányzatot. *Nem akarjuk a párt uralmát a munkástanácsok uralmára cserélni —* mondta néhány héttel később a nagybudapesti munkástanács egyik vezetője, Bali Sándor —, *nem akarjuk a munkástanácsok uralmát az egész társadalomra kényszeríteni.*

A munkástanácsoknak ez az állásfoglalása megmutatja, hogyan értelmezték azt a szabadságot, amelyért a forradalom küzdött. Olyan politikai rendszer kiépítésére törekedtek, amelyben nem létezik korlátlan hatalom, s amely éppen ezért a parlamentarizmust az önkormányzattal ötvözi.

Ezzel elutasították azt a törekvést is, hogy az általuk óhajtott társadalmat erőszakkal építsék föl. Másfél századon át Európa nagy részében a francia jakobinusok mintájára képzelték el a forradalmat, valahogy úgy, hogy a forradalmár kisebbség, mely ismeri az üdvösség útját, ezt

¹ On revolution, Penguin Books, é.n. 267. o.

terrorral kényszeríti a társadalomra. A magyar munkások az ötvenes évek elején alapos leckét kaptak a kisebbségi uralomból és a kikényszerített üdvösségből, éppen az ellen lázadtak föl, s nem kívánták a megélt rosszat ellenkező előjellel megismételni. Alapbeállítottságukat klaszszikusan fogalmazta meg Bali Sándor. (Ő is egyike azoknak, akiket 1957 táján életfogytiglani börtönre ítélték.)

A munkásigazgatás 1956 október végén életbe léptetett elve a dolgozókat tette a termelő eszközök tényleges tulajdonosává. *A gyár a munkásoké* — mondja a munkástanácsok október 31-én összeült parlamentjének határozata. És tovább: *A vállalat legfelsőbb szerve a dolgozók által demokratikusan megválasztott munkástanács... A munkástanács választja az igazgatót és a gyár vezetőit... A vállalatot irányító igazgató a munkástanácsnak felelős. A munkástanács dönt a tervekről, a bérek szintjéről, stb.*²

Egy régi babona szerint a tömegek akarata mindig anarchisztikus³, a rendet a kormányok tarják fenn, s ha a kormányok elvesztik kényszerítő eszközeiket, zürzavar támad. 1956 története cáfolja ezt a nézetet. Amint az Egyesült Nemzeteknek a magyar forradalomról szóló 1957. évi jelentése rögzíti⁴, a munkástanácsok voltak azok, amelyek a parlamenti uralom bevezetése után képesek voltak a gazdasági élet újjászervezésére. A leninizmus is, a konzervatív szociológia is úgy képzei el a népet, mint az államhatalom által megfegyvelmezett tömeget, amely államhatalom nélkül fékezhetetlenné válik. A nép azonban nem azonos a tömegekkel. Egyénekből áll, akik tudják használni a fejüket, nehéz órákban talán még inkább, mint a hétköznapokon. Október végén és novemberben voltaképpen nem volt más szervezett erő az országban, mint a munkástanácsoké. Nagyrészt ez az erő kényszerítette Nagy Imrét olyan döntésekre, aminőkre a reformkommunisták azelőtt nem gondoltak, t.i., hogy koalíciós kormányt ala-

² A határozatot közli a 6. jegyzetben alább említett munka.

³ V.ö. H. Arendt, id. mű 271. o.

⁴ Ez rövidesen magyarul is megjelenik.

kítson, és ismerje el a forradalom intézményeit. Mihelyt politikai céljukat elérték, a munkástanácsok azonnal rendet tudtak teremteni, legkivált azzal, hogy — november első napjaiban — véget vetettek a sztrájkoknak.

A munkástanácsok legendás kora azonban november 4-én, a szovjet csapatok bevonulásával kezdődött. Újra indult a sztrájk, az egész országra kiterjedően. A megszálló hatalom egy ideig képtelen volt kormányozni. November 14-én — az Egyesült Izzóban — megalakult (vagy inkább újra alakult) a nagybudapesti központi munkástanács, és újból megfogalmazta a már ismert követeléseket. November 21-re megszervezték a munkástanácsok országos értekezletét, gyakorlatilag tehát létrehozták az országos munkástanácsot. A második országos értekezletet december 9-re hívták össze, de ezen a napon a Kádár-kormány feloszlatta a nagybudapesti munkástanácsot, fegyveres különítményei megszállták az értekezlet színhelyét, a MÉMOSZ székházát, és elfogták az ott jelenlévőket. A munkások kétnapos sztrájkjal tiltakoztak a kormány döntése és a letartóztatások ellen. A gyári munkástanácsok még egy hónapig folytatták kilátástalanná vált küzdelmüket, végül azonban mindenki börtönbe került, aki a gyárakban hangadóként szerepelhetett. A csepeli munkások januári sztrájkja volt az utolsó nagyobb szabású erőfeszítés az ellenforradalom győzelmének megakadályozására.

*

1980 ősze — 1956 folytatása. Új fejezete ugyanannak a történetnek; más szereplőkkel, több tapasztalattal. Lengyelországban az ipari munkásság olyan szuverén erőnek bizonyult, amellyel a kormánynak tárgyalnia és alkudnia kellett. Hasonló erő a szovjet világban első ízben Magyarországon lépett színre 1956-ban.

Az alábbiakban — emlékeztetőül — két dokumentumot közlünk. Az első a nagybudapesti munkástanács november 27-én kelt határozata, a második a munkástanács újságának 2. száma. Szövegük valamennyire képet ad az 1956 november végi budapesti helyzetről, valamint a

nagybudapesti munkástanács és a Kádár kormány között folyó tárgyalásokról. Mindkét dokumentum magán viseli annak a fölismerésnek a bélyegét, hogy a szovjet beözönlés után kompromisszumos megoldást kell keresni. Magától értetődik, hogy e szövegek éppen csak betekintést nyújtanak a munkástanácsok elképzeléseibe⁵.

Hogy az olvasó világosabb képet alkothasson magának az 1956-os forradalom munkástanácsairól, a Magyar Füzetek önálló kötetben fogja összegyűjteni a legfontosabb dokumentumokat⁶. Ennek érdekében kérjük olvasóinkat, hogy ha ilyen dokumentum birtokukban van, azt, vagy annak másolatát küldjék meg címünkre.

K.I.

A NAGYBUDAPESTI KÖZPONTI MUNKÁSTANÁCS FELHÍVÁSA VALAMENNYI ÜZEMI, KERÜLETI ÉS MEGYEI MUNKÁSTANÁCSHOZ

MUNKATÁRSAINK!

A nagybudapesti üzemek, kerületek alulról, demokratikusan megválasztott központi munkástanácsa fordul hozzatok tájékoztató és hívó szóval, hogy sorainkat még egységesebbé, erősebbé rendezzük.

A Nagybudapesti Központi Munkástanács, mint ismeretes, nagyüzemek kezdeményezésére nov. 14-én jött létre, hogy összefogja a gyárak munkástanácsainak munkáját,

⁵ Mindkét dokumentumot a brüsszeli Nagy Imre Társadalomtudományi Intézet által kiadott *Szemle* 1959-60. évfolyamának 4. számából vettük.

⁶ Dokumentum-gyűjtemény erről a témáról eddig csak francia nyelven látott napvilágot, Nagy Balázs válogatásában és Pierre Broué gondozásában: « Pologne-Hongrie 1956 », E.D.I. Párizs 1966.